پښتو تذکرة الاولیاء

د

سلیمان ماکو

(٦١٢ هـ ق تالیف)

سریزه، سمون او ښلونی

د

پوهاند عبدالحی حبیبی

پنځوس کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په کلي کي، د زړو کتابو د پیدا کولو په اسره، د هغه ځای په ماجتو کي گرځیدم.

لرغونی حجری او د خاورو او گرزونو ډکي طاقچی می پلټلې، چي ډیری زړی او ورستي پاڼي او کاغذونه به هلته، د خزدکو او خټکانو خوراک و.

دی سره شوړیدلو پاڼو ته چا له دی لاس نه وروی چی د زړو خطی او چاپ سوو قرآنو پاڼی به هم ورسره وی، او خلکو به په دی سبب چی د قرآن عظیم [illegible] شیرو او [illegible]وړینو سوو پاڼو بی حتمی [illegible] سی دغه [illegible] په [illegible] زړه پرېدل [illegible] اچلی [illegible] په یوه گوښه طاقچه کی ایښوولی، چی د انسان یا حیوان تر پښو لاندی نه سی.

خلك ساده او نالوستی وو، نه پوهیدل، چی ښایی په دغو زړو گرز او دود وهلو پاڼو کی به د اسلافو د ارزښتمنو آثارو څخه، د کوم گټه ور کتاب څو پاڼی هم وی.

هغه وخت زما د ځوانی ورځی وی، له یوه کلی څخه به بل کلی ته پلی تلم، اولکی به می تر پښو کښلی چی گوندی داسی یو څه لاس ته راسی، چی هغه د خوندی کیدو وړ وی.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه تمه او هيله، يوه ورځ، په يوه ماجت کی پر يوه خطی دود وهلی د گرزو ډکه، خزدکو خوړلی نسخه پيښ سوم. دا د حنفی فقه د فروعو د کنز الدقايق يوه د هند چاپ، بی سروپايه شوړيدلی نسخه وه چی د پاڼو په منځ کی يی ځلور پاڼی په يوه بل ډول پرتی وی، خو د خزدکو د تطاول وار لا نه و ور رسيدلی.

دا پاڼی دولس نيم سانتی متره پسور او پنځلس سانتی متره اوږدوالی لری، خط يی بد او بی خونده نسخ، خو کله کله نستعليق ته ورته دی. پر هغسی سپين کاغذ کښل سوی دی، چی په قندهار کی يی کوکانی کاغذ باله (ښايی خوقندی؟)

د مخو د ليکو عدد مختلف دی، مثلا لومړی مخ ١٦ ليکی، دريم مخ ١١ ليکی، ځلرم ٩ ليکی، او آخر مخ ١٢ ليکی لری.

په لومړی ليدنه دا ښکاره سوه چی دا پاڼی پښتو دی، او تر لومړی مخ دمخه چی کومه صفحه سپينه ده د متن په خط (هذا کتاب تذکرة اوليا) پر کښل سوی دی.

د دی خط او املا لوستنه زما له پاره ډير سخت کار و، لس کاله دا پاڼی زما سره نالوستی پاته سوی. خو په ١٣٢٠ ش کال چی ما د پښتانه شعراء لومړی ټوک چاپاوه نو می وکړای سوای چی دا پاڼی گرده ولولم، او د دغه کتاب د ٦٤ او ٦٥ مخ تر منځ، د اصلی پاڼو د عکسونو سره يو ځای، د پښتو ادبياتو د پلټنی او گرويږنی ډگر ته را ووتلی.

د کتاب مولف سليمان د بارک خان زوی، په قوم ماکو سابزی، د ارغسان اوسيدونکی و چی په ٦١٢ هجری قمری کال يی دا د اولياوو تذکره کښلی وه.

د سليمان د تذکری د دغو ځلورو پاڼو تاريخی او ادبی ارزښت له دی جهته ډير دی، چی د پښتو نثر ډيره لرغونی نمونه موږ ته را سپاری، او بيا دری سوه کاله وروسته موږ د پير روښان او اخوند درويزه مسجع نثرونه لرو، خو د سليمان ماکو د نثر په توگه، بله پخوانی نسخه تر اوسه نلرو.

کله چی د دی تذکری دغه پاڼی پيدا سوی، هغه می په دی دا وروسته پنځوسو کلو کی پښتانه شعراء او د پښتو ادبياتو تاريخ (دوهم ټوک) کی معرفی کړی، او نوری مقالی او ځيرنی می هم پر خپری کړی، چی د هېواد په داخل او خارج کی د پوهانو د توجه وړ وگرزيدی.

اوس زما زلمی شاگرد، ښاغلی هيوادمل همت وکیٔ، او دغه سره پاشلی ليکنی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونې یې سره را غونډې کړې چې دا دی اوس اصله لاس ته راغلې نسخه او د هغې نقل د متن په توګه، او زما ځنې څېړنې او څرګندونې یې د مقدمې شرحو او تعلیقاتو په توګه یو ځای ورسره خپرېږي.

زه د ښاغلي زلمي د دې زيار مننه کوم، او ده ته د پوهې او څېړنې د زياتوالي او توفيق غواړم، چې سبا ته په حقه زموږ ځای ونيسي.

کابل، جمال مينه ۲،۲۰، ٦۱

د پښتو خادم: عبدالحی حبيبی

سريزه

د پخوانو آريايانو او د اکثرو نورو اقوامو زاړه ادبي آثار منظوم وو او منثور يې ډېر لږ پاته دي.

ويدا او اويستا دواړه منظوم وو د سنسکرت زاړه کتب هم اکثر منظوم دي. نو له دې جهته د آريايي اقوامو د نظم تاريخ تر نثر دمخه دی. په دې کې هيڅ شك نسته، چې د ژبې اساس پر نثر اېښودل کېږي مګر څنګه چې بشر خپل پخواني ادبي آثار په حافظه کې ساتله، او د ليك او تحرير فن لا نه و ايجاد سوی نو د حافظې د ساتلو لپاره نظم تر نثر آسانه و او هر کله به د آريايي اقوامو ريشيانو (شاعرانو) خپل ديني او اجتماعي مطالب نظم کول، او حماسي شاعرانو به خپل جنګي او حماسي اشعار په منظوم ډول پېژودل. د ويدا قديم آثار د دغو ريشيانو د قريحې نتايج دي، اوستا هم د زرتشت او د ده د اتباعو ګيتونه او سندرې دي، د زاړه يونان ايلياد او اوډيسه هم د هومر حماسي سرودونه دي.

د پښتو ژبې په ادبي تاريخ کې هم موږ ته تر اسلام را وروسته، لومړي منظوم اشعار لاس ته راغلي دي، او د قدماوو په دوره کې تر (٦۰۰هـ ق) دمخه د کوم منثور اثر درک نه لرو، فقط هاشم سرواني (د سالو وږمه) يو کتاب راته معلوم دی، مګر منظوم اشعار خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیر دی چی لکه پخوانی آریایی متون سینه په سینه را نقل سوی، او وروسته په کتابو کی ضبط سوی، او تر موږ پوری را رسیدلی دی.

ځکه چی پښتو ژبه د قدیمو منظوماتو په شهادت موجوده وه، نو طبعاً به یی نثر هم درلود، مګر ښایی چی د لیك او تحریر د نه والی په سبب (نثر) نه وی ضبط سوی، او که څه هم و، هغه به د زمانی څپو وروسته وړی وی.

په دغه علت نو موږ د قدماوو په دوره کی تر (٦٠٠ ه ق) پوری د پښتو نثر نسو موندلای، او تر دغه وروسته د متوسطینو په دوره کی چی څلور پیری ده، د نثر نمونی لرو او نثر لیکونکی پښتانه پیژنو چی کتب یی تالیف کړی دی.

د مغلو تر تاړاک دمخه یعنی تر (٦٠٠ هـ ق) پخوا د پښتو ژبی ادبی مراکز، غور، هلمند، ارغنداو او د ترنك ورشو ګانی وی، څنګه چی دغه مراکز د مغولو خونخورو لښکرو وران کړل او د مدنیت یوه بولګه یی نه پکی پریښووه، نو ښایی چی د پښتو ډیر کتب او آثار هم ورسره تباه سوی وی.

یو ټینګ دلیل سته چی د (٦٠٠ هـ ق) په حدودو کی چی د نثر کومه نمونه موجوده ده، هغه ډیره پخه او متینه او خوږه ده، د یوی ژبی نثر چی دی درجی ته را رسیږی طبعاً یی باید دمخه ابتدایی مراحل طی کړی وی، څو د طفولیت له مراتبو څخه د رشد او پخوالی درجی ته راغلی وی.

نو له دی خبری څخه استدلال کوو، چی باید ډیر دمخه لااقل دوی دری پیړی پر پښتو نثر تیری سوی وی، څو د اوومی پیری متانت او پوخوالی یی میندلی وی.

له دی لنډو یادونو وروسته به زه د پښتو د لومړنی تر لاسه سوی نثر لیکوال در وپیژنم او بیا به یی په نثر او خصوصیاتو وږغیږم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلیمان ماکو

د تذکرة الاولیاء لیکوال

(۶۱۲ هـ ق)

د پښتو ژبې له پخوانو لیکوالو او نثر لیکونکو څخه چې تر اوسه معلوم سوی دی یو غټ او مقتدر لیکوال سلیمان ماکو دی.

دی د بارک خان صابزی ماکو زوی دی، چې د قندهار په ارغسان کې اوسیده، د ماکو قبیله تر اوسه هم په لږ تعداد هوری اوسی، او په ابدالیو (درانیو) کې شامليږي. سلیمان له دې قومه یو پوه لیکوال راوتلی دی، او د پښتونخوا په غرو او رغو کې یې سیاحتونه کړي او د خپل عصر مشهور روحاني او ادبي رجال یې لیدلي دي.

دی پخپله وایي: چې په (۶۱۲ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځیدم، او د لویانو مراقد مې لیدل او پلټل، داسې ښکاري چې سلیمان تر دغه مفید او گټور سفر وروسته موفق سو چې د پښتو نومورو بزرگانو په احوال کې یوه تذکرة الاولیا ولیکي او د دوی ویناوې او اشعار په دې کتاب کې خوندي کړي. دا کتاب متاسفانه چې ټول اوس ورک دی، خو لومړي اووه مخه یې ما تر ۱۳۱۹ ش کال دمخه په قندهار کې وموندل او د هغو مخو عکسونه مې د کابل په سالنامه او بیا په پښتانه شعرا لومړي ټوک کې خپاره کړل.

سلیمان ماکو د پښتو یو پخواني مورخ او نثر نویس دی، او د ده د نفیس او گټور کتاب دغه څو مخه د پښتو ژبې او ادبي رجالو د تاریخ لپاره داسې مفید ثابت سول چې د ادب او پښتو تاریخ یې تر اَبده مرهون دی.

سلیمان ماکو مؤرخ

د سلیمان تذکره د پښتو مشاهیرو او ادبي رجالو یو مفصل تاریخ دی چې د هر سړي احوال پکې بیانوي د هغه علمي او روحاني مقام ښیي، او بیا یې اشعار او ویناوې را نقلوي.

د تذکرې څو پاڼې چې پیدا سوي دي، دا ځینې معلومیږي چې سلیمان د پښتو مشاهیرو احوال په داسې ډول لیکله چې پلاني سړي څنگه ژوند کاوه، چیرې اوسیده، پلار، نیکه او کورنۍ یې کومه او چیرې وه؟ اوله هغه سړي څخه د خلکو په خوله او زړو کې کومه وینا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شعر پاته دی؟

دی په خپل سیاحت کی د کاملانو حضور ته رسیدلی دی او کوم مشاهیر چی مړه وه، د هغو مراقد یی موندلی او لیدلی دی او د تاریخی وقایعو په ضبط کی یی ډیر د قت کړی دی په دیباچه کی پخپله وایی:

په سن دوولس او شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو ګرځیدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ چی له سفره په کور کښینستم او تناکی می وچاودلی د پښو بیا پاڅیدلم او له ځښتنه می مرستون سوم چی احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چی هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه یی لولی اوس.[1]

له دی څخه ښکاری چی سلیمان په تذکره کی خپل مشاهدات او د سیاحت لیدل سوی او کتل سوی معلومات کښلی دی، او لکه پاخه مورخان د خپلو لیدلو او کتلو څخه حکایت کوی، او یا هغه روایت لیکی چی له پښتنو څخه یی په ټینګه اوریدلی دی.

د سلیمان تذکره د پښتو د پخوانو شاعرانو په احوال او آثارو کی زموږ یو پخوانی تاریخ او پوخ ماخذ دی هغه اووه مخه چی له دی تذکری څخه لاس ته راغلی دی د دغو شاعرانو احوال پکی سته:(۱) شیخ بیټنی (۲) ملکیار غرشین (۳) شیخ اسمعیل (٤) قطب الدین بختیار. دا خبره هم باید هیره نه کړو چی سلیمان د پښتو رجالو په تاریخ کی هغه سبك نه دی تعقیب کړی، هغه چی د شیخ عطار په تذکرة الاولیا کی ټاکلی سوی و.

ځکه چی شیخ عطار یوازی د اولیاوو د زهد او تقوی حکایات سره را ټول کړی دی، مګر سلیمان د رجالو د ژوندانه احوال او د دوی اخلاق او کورنی او هم ادبی موقعیت ښیی او په دی ډول هو پوه سړی او سترګور مورخ ښکاری، نو د ده کتاب په حقیقت کی د تصوف کتاب نه دی بلکه د شعر او ادب یوه ګرانبها مجموعه ده.[2]

د سلیمان په عصر کی د پارسی ژبی تذکری لیکلی سوی دی چی مشهوری یی هغه د شیخ عطار تذکرة الاولیا او بله د شاعرانو تذکره لباب الالباب ده چی محمد عوفی د (٦١٨ هـ

---

[1] تذکرة الاولیا قلمی

[2] کابل کالنی د ۱۳۱۹ کال ګڼه د تاریخچه سبکهای اشعار پښتو مقاله او همدارنګه پښتانه شعرأ لومړی ټوک، ۱۳۲۰ ش د ٦٥–٦٤ مخونو تر مییځ د تذکرة الاولیا عکسونه. کابل پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ق) په حدودو کی کښلی ده، د شیخ عطار تذکره خو تاریخی ډول کورټ هیڅ نه لری، اما تر عطار دمخه کشف المحجوب د صوفیانو مقامات او ملفوظات او اخلاق او اقوال بیانوی خو لږ لږ تاریخی احوال هم لری، د سلیمان تذکره یو څه د علی هجویری غزنوی کتاب ته ورته ده.

اما لباب الالباب چی د پارسی ژبی د شاعرانو تذکره ده، هم د دوی احوال او دقیقانه تاریخی کوایف نه لری بلکه زیاته برخه یی د دوی د اشعارو په نمونو ډکه کړی ده.

د سلیمان تذکره دا مزیت لری چی هم د رجالو اخلاق او احوال وایی او هم یی د کلام نمونی لری او هم د دوی روحانی مقامات او د تصوف برخه څرگندوی له دی جهته موږ د سلیمان تذکره د تذکره اولیأ او تذکره شعرأ تر منځ یوه جامعه نسخه گڼو او سلیمان یو بصیر مدقق مورخ او تذکره نگار بولو.

تر سلیمان ماکو دمخه د پښتو ژبی کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه، چی پخوا به د پښتو نثر څنگه و او څه سبك او ډول یی لاره، خو د سلیمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرگندوی، چی د دغه عصر نثرونه به دغسی پاخه وو او لکه د پارسی نثر چی هم په دغو غزنوی او غوری دورو کی متین او پوخ او خوږ و د پښتو نثر به هم ښه او د فصاحت اصولو ته نږدی و.

د سلیمان ماکو نثر که په تحلیلی سترگو ولیدل سی تر دغو درو عواملو لاندی یی نشو نما راته ښکاره کیږی، او په هغه ادبی محیط کی چی دی نثر وجود موندلی و، هم دا دری عوامل موجود و.

۱- د پښتو ژبی خپل اثر چی سلیمان پښتون و او د پښتو ژبی ویونکی و. نو طبیعی ده، چی دغه عامل به د ده د نثر پر ادبی بنیه او جوړښت پوره اثر درلود. او ښایی چی تر ده دمخه چی کوم نثاران موجود وو، د هغو د لیکولو سبك به هم پر ده دروند اثر لاره.

۲- په پارسی ژبه کی چی کوم لوی ادبی حرکت موجود و، او د سلیمان ماحول یی نیولی و، ضرور به یی د ده پر نثر هم اثر کړی وی.

۳- په دغه عصر کی پارسی نثر ښه رشد موندلی و، هم په غزنی او هم په خراسان او هم په هند کی خپل عروج ته رسیدلی و. تاریخ بیهقی او زین الاخبار او د محمد عوفی لباب الالباب او جوامع الحکایات تاریخ سیستان او بیا طبقات ناصری او نور کتب د دغه عصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم منثور آثار دی، ځکه چی پښتو هم د دغه ادبی چاپېر په منځ کی ژوند کاوه، نو یی اغیزی هم طبیعی وی.

په دغه عصر کی عربی ادب او عربی ژبی هم پوره او بشپړ اثر کړی و. پخپله پارسی نثر هم په ابتدأ کی تر دغه اثر لاندی نشو نما وکړه، او د (۵۰۰ هـ ق) په حدودو کی چی کوم پارسی منثور کتب ولیکل سوه، د عربی ژبی اغیزی پکی څرګندی دی، ځکه چی پښتانه هم د عربی ثقافت سره په دغه زمانه کی پوره ارتباط لری، پر پښتو هم د عربی اثر سوی دی.

د سلیمان ماکو په حیاتی محیط کی دغه دری سایقه موجود وو، چی هر یو پر ادبی تحول او د لیك او نثر پر بڼول باندی طبعا اثر کوی، او زه هم تر دغو درو عواملو لاندی د سلیمان نثر تحلیلوم.

(۱) د ده پښتو

د سلیمان نثر د پښتو ژبی له خوا دوه اړخه لری، چی دواړه هم په ادبی تدقیق او پلټنه کی خورا مهم دی. یو اړخ یی د ادا طرز او جمله بندی او د عباراتو تلفیق او سره نښلول دی، چی څنګه خپل مطالب ادا کوی، څنګه جملی لیکی، او د کلام عمومی سیاق او سباق یی څنګه دی؟

دوهم د ده د نثر کلمات او الفاظ او لغات څنګه دی؟ آیا د ده په پښتو کی هم لکه پخوانی شعرأ ځینی متروک او مړه کلمات سته که یه؟ نو پخپله د پښتو ژبی له پلوه که د ده نثر وسپړل سی روان دی اغلاق او تعقید نه لری اوږدی او پیچلی جملی نه استعمالوی او د طبیعی مکالمی رنګ لری.

سلیمان د عباراتو په تلفیق او سره نښلولو کی استاد دی، او عبارات یی لنډ لنډ او واضح دی، جملی سره پریکوی او هری مبتدأ ته بیل خبر ورکوی، د متعددو معطوفو مبتداوو د پاره په یوه خبره اکتفا نه کوی، او هم له دی جهته یی نثر وضاحت او سلاست لری. او جزیل کلام باله کېږی.

د پښتو ژبی اصلی او طبیعی رنګ هم دغه دی، چی خبری یی پری پری وی، او هر کلام ځانله مستقل وی او ډیر معطوفات ونه لری، او یوه پر بله بار سوی جملی نه وی، چی پخوانی پارسی کی هم د نثر لیکلو مقبول سبك دغه و. مګر وروسته چی د مغولو د دوری ناوړه نثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواج سو، دغه وضاحت او جزالت او خوږ والی یی بایلود. لاندی د دواړو ژبو څخه مثالونه وګوری. د ابو الفضل بیهقی سره پریکړی او واضحی جملی: *پس رسول بر پای خاست و منشور و نامه را بر تخت نهاد و امیر بوسه داد و بوسهل زوزنی را اشارت کرد تا بایستد و خواندن گرفت.*[3]

د عطا ملك جوینی اوږده او سره نغښتلی معطوف عبارات چی څو قرنه تر بیهقی وروسته د مغولو د دوری په سبك لیکل سوی دی: *به سبب تغییر روزگار و تاثیر فلك دوار و گردش گردون و اختلاف عالم بوقلمون مدارس درس مندرس، و معالم علم منطمس گشته و طبقه طلبه آن در دست لگد کوب حوادث پایمال زمانه غدار و روزگار مکار شدند، و به صنوف صروف فتن و صحن گرفتار، و در معرض تفرقه و بوار معرض سیوف آبدار شدند و در حجاب تراب متواری ماندند.*[4]

په پخوانی پارسی کی د بیهقی او د ده معاصرینو لیك له طبیعی محاوری څخه لیری نه دی، اما د مغلو تر دوری وروسته اکثر لیکونه د محاوری له پوله دونی لیری دی چی فرق یی په لومړی نظر سړی ته ښکاری.

د سلیمان ماکو پښتو نثر هم د پارسی د پخی انشا رنګ لری. کوم نثر چی په غزنوی دوره کی له ٤۰۰ هـ ق نه تر ۵۰۰ هـ ق پوری مروج و. لاندی جملات د نمونی په ډول د سلیمان ماکو له تذکری څخه راوړل کیږی:

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی ور وښانده او هوری مړ سو."[5]

خلاصه

د سلیمان نثر د عمومی محاوری څخه لیری نه دی، جملی یی پری پری دی، وضاحت لری، مقاصد لنډ لنډ ادا کوی، د یوی جملی خبر په بله پوری معلق نه پریږدی او ځینی هسی

---

[3] تاریخ بهقی ص٤٨

[4] جهانکشای جوینی ج ١ ص ٤ .

[5] د سلیمان ماکو تذکره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تعابیر او ادبی مصطلحات هم لری چی اوس نسته.

د مثال په ډول *تناکی وچاودلی د پښو*. چی مقصد یی په خپل مسکن کی آرام کول او هوسایی ده.

ډیر زښت یی ووژل. چی په اوسنی اصطلاح له لومړیو دوو کلمو څخه یوه کافی ده، او دواړی نه وایو او دا *زښت*–زخت هغه د دری–پارسی سخت دی، چی د تاکید لپاره په سامانی او غزنوی پارسی کی ډیر مستعمل و او اوس هم موږ په پښتو کی کله کله وایو مثلا *سخت یی وواهه*. بل ځای وایی *پر نړی د ستن ړغو وه* یعنی پر دنیا یی د روحانیت او ستانه توب آوازه وه، چی اوس نه *د ستن* او نه د ړغو کلمات سته او نه داسی تعبیر څوک کوی. ښایی چی دا د هغه وخت تعابیر وی، چی اوس له ژبی څخه وتلی او مهجور دی.

دغسی نور ډیر کلمات په دی یو څو مخو کی مومو چی اوس یی په ژبه کی استعمال نادر دی او مړه ګڼل کیږی مثلا ګروهیدل *(ګرویدن)* مصدر پخوا موجود و، او د متقدمینو په دوره کی اصلی عنصر او ماده‌ګروه د عقیدی معنی در لوده، لکه چی د شیخ رضی او نصر لودی په اشعارو کی د ګروه کلمه راغلی ده، دلته د سلیمان ماکو په نثر کی د دی مادی څخه وګروهید په فعلی ډول راغلی دی، چی معنی یی *ګرویدن* و عقیده کرد ده. دا کلمه په وروستیو ادباوو کی هم مستعمله وه، مثلا خوشحال خان خټک وایی:

نه یی زړه په ما نرمیږی نه ګروهیږی
خدایه څه می سریکار شه له کافره

بمیا *(بومیا)* پخوا د رهبر او مرشد په معنی و، سلیمان لیکی: څو چه *بمیا* *سو* د وګړیه یعنی د عوامو رهنما سو، چی اوس دا کلمه متروکه او مړه ده.

دغسی دی:پاړکی (قطعه شعر) ستر ښتن (خدای بزرګ) ګڼون (شمار) کول (خاندان) دښن (دشمن) جوبله (جنګ) او نور کلمات راوړی چی اوس نه دی مستعمل او اکثر دغه کلمات تر ۱۰۰۰ه پوری لا هم په شعری دیوانو کی لیدل کیږی اما له محاوری څخه وتلی دی.

۲– د پارسی اثر

د پارسی ژبی د نثر اثر هم د سلیمان په انشأ کی ښکاری او دا د محیط یوه طبیعی اغیزه ده، چی ژبه هیڅکله ځان نسی ځنی ژغورلای، ځنی تراکیب او جملی د سلیمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نثر کی سته چی خاص د پارسی تراکیبو رنګ لری، مثلا مضاف الیه دمخه کول، لکه: *او تیاکی وچاودلی* د پښتو چی دغه باید داسی وی: د *پښتو تیاکی وچاودلی* او نور دغسی تراکیب چی د پارسی ژبی اثر پکی ښکاره دی.

سلیمان که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی، او اکثرا پښتو سوچه الفاظ لیکی، خو بیا هم د ده نثر د پارسی کلماتو له خلطه نه دی خالی او دغه محیطی اثر یی قبول کړی دی، وګوری دی د روزګار کلمه کټ مټ هغسی استعمالوی، لکه د پارسی ژبی پاخه پخوانی لیکوال.

بیهقی لیکی: *و به روزګار سلطان ماضی چون معدان والی مکران ګذشته شد.*

سلیمان وایی: *په روزګار د غازی شهاب الدین چی پر کفر یرغل و.* بل ځای لیکی: *په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور سړبن نومیده.*

دغه نور خالص پارسی کلمات هم د ده په نثر کی سته، لکه درخواست، سپاس، درود، خاکپای، خدای مهربان او نور... چی د پارسی ادبی اغیزی د سلیمان په نثر کی راښیی، او دا اغیزی په یوه مشترک چاپیر کی د ژبو تر منځ یو طبیعی او حتمی امر دی، مخصوصا د پښتو او پارسی تر منځ چی له ډوی ریښی څخه دوی اریایی ژبی دی.

۳- د عربی اثر

د سلیمان په نثر کی تر پارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او درونډ ښکاری او د دی علت همدا دی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو دینی او درسی ژبه وه، او که به چا له علمه سره مینه درلوده، هغه طبعا عربی زده کوله، ځکه علم یوازی په عربی ژبه کی و، او داسی هم ښکاری چی سلیمان یو متدین او تصوف ته مایل او د دینی علومو طالب سړی و، ځکه چی دغه ټول په عربی و نو به سلیمان عربی کتب لوستلی وی، او د ده د حیات په چاپیر کی به د عربی ادبی او دینی او تصوفی اثر خورا کلك او هم ډیر و.

د عربی اثر یوازی په پښتو نثر کی نه دی، بلکه د سامانی او غزنوی دوری د پارسی نثر په شهکارونو لکه د بلعمی تاریخ او تفسیر طبری او د بیهقی تاریخ آل سبکتګین او نورو ټولو کی د عربی نثر هسی واضح او ښکاره اثرونه لری، او د پارسی په نثر کی په څرګند ډول، نو پښتو نثر خو له یوی خوا مستقیما د عربی تر اثر لاندی و او له بلی خوا یی له پارسی نثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استفاده کوله چې هغه هم د عربې له اغیزو څخه خالي نه و، نو له دغو دوو جهتو څخه د سلیمان په نثر کې د عربې اثرونه خورا ځرګند او ښکاره دي.

یو پښتون معاصر لیکوال د سلیمان پر نثر هسې لیکي: "غټه خبره چې په دې نثر کې نظر ته راځي دا ده چې په دې کې عربي رنګ معلومیږي، جمله بندي او ادا د پارسي د عربي تاثیر لاندې ده. زه دا نه شم ویلای چې هغه وخت ګوندې د پښتو طبیعي آهنګ دغسې و،بلکه کیدی سي، چې پخپله سلیمان د عربي تعلیم یافته اوسي، نو ده چې د پښتو نثر لیکلی دی، طبعا د عربي تر اثر لاندې راغلی دی. د سلیمان په عربي تعلیم باندې دا خبره دلالت کوي، چې د ده په نثر کې عربي الفاظ لکه قطب، قدوة الواصلین، مراقد او داسې نور شته، او صحیحه خبره دا ده چې په دغه وخت کې پرته له عربي څخه بله د تعلیم ذریعه وه هم نه."

دا چې موږ وویل چې د ده په نثر کې د عربي اثر معلومیږي، د لاندې جملو څخه ښه تر ځرګندیږي:

۱. وایم حمد او سپاس د لوی خاوند.

۲. نقل کاندي چې شیخ بیټني هوسید په غره د کسې باندې.

۳. سړبڼ نه درلود زامن.

٤. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبڼ ته نصیب کړه دوني زامن چې تر وس تیر سو ګڼون د هغو.

۵. ډکه سوه مزکه د پښتنخا د دوی په کول.

په پورته جملو کې د عربي رنګ ځرګند دی. څوک چې د عربي سره آشنایي لري، هغوی پخپله پوهیږي زه نه غواړم چې د نحو او جمله بندي د اصولو په بیان چې یو رقم تحصیل د حاصل دی، خپل مضمون اوږد کړم هو دومره قدري به ووایم چې دغه جملې نن ورځ موږ په پښتو کې څه رنګ ادا کوو وګورئ:

۱. د لوی خدای حمد او سپاس وایم.

۲. داسې نقل کاندي چې شیخ بیټني د کسې په غره اوسیده.

۳. سړبڼ زامن نه درلودل.

٤. مهربان خدای د اسماعیل په برکت سړبن ته دوني زامن ورکړه چې اوس د هغو ګڼون تر وس تیر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د دوی په کول د پښتونخوا زمکه ډکه شوه.[۱]

اوس که موږ د سلیمان ماکو دغه څو جملی په غور وگورو نو په ټولو جملو کی فعل تر خپلو متعلقو مفاعیلو دمخه راغلی دی، چی دا د عربی اثر ښکاری، مثلا که لومړی جمله په عربی وی نو به *الحمدلله العظیم* وی چی د پښتو جملی رنگ یی هم دغسی دی. او د عربی د تلقید اثر پکی ځلیږی، او دا د عربی ژبی د جمله بندی تقلید له ۴۰۰ هـ ق څخه په پارسی کی هم مروج و، چی د بیهقی دا جملی یی ښه څرگندوی: *امیر گرد بر گرد قلعه بگشت، جنگ جایها بدید، ننمود پیش چشمش و همت بلند و شجاعش آن قلعه و مردان بس چیزی.* بل ځای وایی: *امیر نشاط شراب کرد، و ننمود بس طربی که دلش سخت مشغول بود.*

په پښتو جملو کی چی د سلیمان له نثر را واخستلی سوی، کټ مټ دغه اثر څرگند دی، لکه چی هم تاسی ته ښکاره سوه دغسی هم *نقل کاوه سی* یا *هسی نقل کاندی* د عربی اثر دی، چی لیکوالو به د عنعنی پر وخت راوړ او دا رسم هم په پښتو او هم په پارسی کی پاته سوی دی.

د سلیمان ماکو د نثر ممیزات

اوس هم چی د پښتو د لومړی نثر اساسی عناصر یعنی د پښتو او پارسی او عربی اغیزی وڅیړلی سوی یو څو مهم ادبی ممیزات هم لاندی ذکر کیږی، چی په دی نثر کی لیده سی.

۱. ایجاز

د سلیمان د نثر یو څرگند مزیت د جملو ایجاز دی، چی دغه ممیزه یی د پارسی له قدیمه نثره سره شریکه ده، تر غزنویانو دمخه تر (۴۰۰ هـ ق) پخوا د پارسی نثر نهایت مواجز او جملی یی لنډی دی، چی دی مطلب ته ما دمخه اشاره وکړه.

---

[۱] کابل کلنی ۱۳۱۹ ش کال ۳۴۲ مخ د مرحوم خادم لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. توصیف او توضیح

د سلیمان په نثر کی ځینی جملی داسی سته چي فقط د توصیف او ښو څرګندولو لپاره راوړلی سوی دی، دا مزیت د پارسی په سامانی سبك کی لږ و، خو د غزنوی دوری لیکوالو ښه پسی ډیر کړ او د مطلب د روښانولو لپاره یی ځینی پله پسی جملی راوړلی چی مقاصد ښه پسی واضح سی.[۷]

د مثال په ډول: *په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی ځمکو پاییږم.* بل مثال: *شیخ بیټنی هوسید په غره باندی او هلته دیره و.* بل مثال: *د دوی په خدمت خاکپای وم، او هر کله په سلام ورته ولاړ.* چی په دغو مثالو کی دوهمی جملی د توضیح او توصیف لپاره راغلی دی.

۳. د افعالو تکرار

د پارسی پخوانی لیکوال تر غزنوی دوری دمخه د هری جملی لپاره د فعل ذکر لازم کڼی که څه هم یو فعل په جملو کی مسلسلاً تکرار لا هم سی د افعالو تکرار لکه وروسته چی یو ادبی عیب وګڼل سو، د سامانی عصر په نثر کی عیب نه و، بلکه د الفاظو تکرار او د جملو تکرار هم کیده، او دغه تکرار په اوستا او پهلوی ژبو کی هم و، چی پارسی ژبی ته راغلی و، او دا یو قدیم ادبی سنت ګڼل کیده.[۸]

د مثال په ډول رودکی د ځوانی د غاښو په صفت کی داسی وایی: *سپید سیم رده بود و در و مرجان بود، ستاره سحری بود و قطره باران بود.* چی بود څلور واره پکی تکرار سوی دی، یا مثلا لکه دا جملی چی د (۳٦۰ هـ ق) د حدودو دی: *من خواستم که کتابی بنا کنم و هر چه شایسته اندرو یاد کنم... و بس قوتها شان پیدا کنم.*[۹]د سلیمان په نثر کی هم دغه د افعالو تکرار سته چی د قدیمو نثرو اثر دی او کله دونی ډیر افعال ذکر کوی چی په یوه لیکه کی څو مکرر فعلونه راوړی، د مثال په ډول: *بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی توینه، خدای ته ناری کړی غلبلی کړی، پاړکي لرینه.* و ګوری پنځه فعله په یوه سطر کی سره یو ځای سوی دی، چی دوه کټ مټ تکرار هم دی.

---

[۷] سبك شناسی ج ۲ ص ٦۹

[۸] سبك شناسی ج ۲ ص ۵۵

[۹] الابنیه عن حقایق الادویه، د ابو منصور علی هروی لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته باید دا هیر نه سی چه د ژبی دغه طبیعی او روان سبک ډیر ښه دی، او د افعالو د حذف او عطف ناروا دود وروسته رواج سوی دی، چی کله کله د کلام رنګ او خوند هم ور واوړی. موږ باید په اوسنی نثر کی دغه د افعالو د حذف بدعت رواج نه کړو، او د قدیم طبیعی او خوږ سبک پیروی وکړو.

٤. د روابطو حذفول

لکه دمخه چی مو وویل قدماوو د فعل تکرار عیب نه باله، او یو فعل یی مکرر هم د څو جملو په پای کی راوړ، خو تر (٤٠٠هـ ق) را وروسته په غزنوی دوره کی لیکوالو په مطعاطفو جملو کی په قرینه سره د ځینو روابطو حذف رواج کړ، او کلام ته یی هو راز نوی بلاغت وباخښه. د مثال په ډول د بیهقی په دی جملو کی *است* رابط فعل محذوف دی: خیمه *مسلمانی ملك است و ستون پادشاه و طناب و میخها* رعیت. وروسته *ماند* فعل دری ځایه حذف سوی دی: *پس چون نگاه کرده آید، اصل ستونست، و خیمه بدان بپا بست و هر گه وی سست شد و بیفتاد نه خیمه و نه طناب و نه میخ*. هم چی باید داسی وای: نه خیمه ماند، نه طناب ماند نه میخ ماند.[10]

د سلیمان نثر لکه د تکرار افعال زوړ خاصیت چی لری دغسی هم د غزنوی دوری د پارسی رنګ پکی ښکاری، او اکثر افعال حذفوی، او له تکراره یی ځان ژغوری. د مثال په ډول: *وایم حمد و سپاس د لوی خاوند، او درود پر محمد مصطفی چی دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو*... چی یو *وایم* له درو ده سره او بل *دی* له رحمته سره محذوف دی.

٥. د ترمیم حروف

د سلیمان د نثر یوه بله مهمه ممیزه دا ده چی د افعالو په پای کی د ترنم یو نون زیاتوی. او دا هغه خاصیت دی، چی وروسته د پیر روښان او درویزه په سبك کی خورا ډیر سوی او یو فنی رنګ یی موندلی دی، یعنی د مسجعو جملو په پای کی د ترنم یو نه زیاتیږی. دا ترنم د پښتو لنډیو په آخرنیو سلایبلونو کی عام دی، لکه خورینه، کوینه، راوړینه، د خوری، کوی، او راوړی حالی افعالو پر ځای. مثالونه: او سندری کړینه، یا اوښی تویوینه یا پاړکی لرینه. چی دلته د کړی، تویوی، لری افعال کافی دی او *(نه)* زاید دی.

---

[10] سبك شناسی ج ۲، ص ۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سجع او موازنه

پخوانو لیکوالو به کله په جملو کی د سجع او موازنی په ډول کلمات راوړل چه د پارسی نثر په سامانی او غزنوی دوره کی دا رعایت لږ و، مگر وروسته چی فنی نثر د عربی په تقلید پیدا سو، دا کار ډیر مبتذل او عام سو. بیهقی هم کله داسی اشجاع لری، د مثال په ډول: *فصلی خوانم از دنیای فریبنده، بیك دست شکر پاشنده، و بدیگر دست زهر کشنده.*[11] د سلیمان نثر که څه هم مسجع نه دی خو لکه بیهقی او نور کله داسی موازن او مسجع کلمات لری او لکه چی وویل سوه، د افعالو په پای پوری یونه د ترنم لپاره نښلوی، چی مسجع هم سی دا جملی هم دغسی رنگ لری: *او مراقد اولیا او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل.*یا په *جوبله کی ملکیار دا پارکی وویل، چی غازیان وپاریدل او په څیر د زمریو ور توی سول.* دا د سلیمان په نثر کی ځنی داسی اثرونه نه سته چي د پارسی د سامانی او غزنوی دوری سره نژدی کیږی او کوم ادبی جریان چی تر ده دمخه دری څلور قرنه په منځنی آسیا کی موجود و سلیمان له هم هغه څخه متاثر ښکاری. اما دا زموږ استنتاج او څیرنی چی فقط د ده د کتاب پر یوه څو مخو باندی سوی دی، په کامل ډول د هغه عصر د نثر عمومی ممیزات نه سی ښوولای، البته که بل یو منثور اثر له دغه عصره، زموږ په لاس کی وای نو به مو د حتم او یقین په ډول څه ویلی وای. له دی جهته هم له دغه بحث او پلټنی تکمیل هغه وخت ته پریږدو، چی د پښتو نثر نوری زړی نمونی پیدا سی. او ښایی چی دا کار زموږ آیندگان پای ته ورسوی. او دغه اوسنی ارمانونه او منتج معلومات یا نقض کی یا تایید.

د سلیمان د نثر ځینی ناوړ ترکیبونه

تر اوسه موږ د سلیمان د نثر ښیگړی در وښودلی، او د پارسی او عربی کومی اغیزی چی پکی ښکاری تحلیل سوی. په دی نثر کی ځینی غوټه او سره نغښتلی عبارات او تراکیب هم سته چی ناوړ او غیر متحسن ښکاری. ځکه د کتاب بشپړه نسخه نسته، او هم دا څو

---

[11] سبك شناسی ج۲، ص۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼی چې پیدا سوی دی په خورا بد خط دی، او سړی نسی ویلای چې دغه تعقیدات او ناوړه تراکیب پخپله د مولف او که د ناسخ او لیکونکی تصرف یا سهو ده؟

موږ چې د دغو څو پاڼو شیاق او سباق ته گورو، ځکه چې د مولف نثر سهل روان او خوږ دی نو دا ویلای سو، چې دغه یو څو جملې او مغلق تراکیب به د ناسخ تصرف یا سهو وی.

دا لاندی تعابیر څرگند او خواږه او د بلاغت له اصولو سره سم په نظر نه راځی:
موسی چې ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چې سند باله سی. لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی دی، د سنزر لاس ونیو وگروهید او پر نړی د ستن ږغو وه.

متن

بسم الله الرحمن الرحيم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو، لوی لوی رحمتونه دی وی د هغه استازی پر آل او یارانو چې دواړه جهانه په دوی دی روښان اما بعد زه غریب خاوری سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزی چې په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی مځکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو گرځیدم او مراقد او اولیا او واصلینو می پلټل، او په هر لوری می کاملان موندل، او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ.

چې له دی سفره په کور کی کښینستم او تنګاکی می وچاودلی د پښو، بیا پاڅیدلم او له ښتنه می مرستون سوم چې احوال د هغو کاملانو وکاږم او د دوی چې هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه به لولی اوس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکر قدوة الواصلین شیخ مشایخ بیټنی

چی د خدای په پیژندگلوی تر ټولو، لوی او بزرگ، نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی او هلته ډیره او ده به هر کله څښتن باله او روزه به و، په شپو به د خدای په عبادت بوخت و.

نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا گران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو گڼون د هغو، د اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غره، چی زه هلته تللی وم.

نقل کاندی چی بیټنی سپین ږری سو، نو ده به هر کله څښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کاله او د سړبن او غرغشتی په کول کی برکت کښیږده، بادار قبول کړه د ده درخواست، او ډکه سوه زمکه د پښتنخا د دوی په کول.

نقل کاوه سی چی شیخ بیټنی به ډیر تر ډیر دا سندری لولی او د کسی غره کی به گرځیده په شپی:

لویه خدایه، لویه خدایه	ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوی کی	ټوله ژوی په ځاری کی
دلته دی د غرو لمنی	زموږ کیږدی دی پگی پلنی
دا وگړی ډیر کړی خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!
دلته لږ زموږ اور بل دی	ووږ کورگی دی ووږ بورجل دی
مېنه ستا کی موږ میشته یو	بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مزکه نغښته ستا ده	د مړو وده، له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!

نقل کاوه سی چی په روزگار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملگری و د شهاب الدین چی په ډېلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروښانده، او هم هوری مړ سو.

نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شېخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل.

نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومرورل (یی) دښنه. ستر ځښتن دوی ته په مرانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی په جوبله کی ملکیار دا پاړکی وویل، چی غازیان وپاریدل، او په څیر د زمرو ور توی سول:

ځښتن مو مل دی اوس مو یرغل دی
ایواد د بل دی غازیانو گوری
ځښتن مو مل دی

توری تیری کړی دښن مو پری کړی منگولی سری کړی
څه له به تښتو
ځښتن مو مل دی

گه ټینگ کړو زړونه پر بری یونه چی زمری یونه
اسلام را څخه دی
ځښتن مو مل دی

غازیانو راسی ټول شا و خوا سی د شهاب په ملا سی
د شهاب په ملا سی
ځښتن مو مل دی

نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه به تل تتله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او بړغ به (یی) کاوه داشیخ د سړبن زوی و:

تښته وکړه له ابلیسه چی ابلیس لعین ښکاره سی
هلته ورکه پلوشه سی ټول نری توره تیاره سی
سړی وران سی له ابلیسه غوغ د پس په کټاره سی
که هر چا ابلیس خرڅ کړ نو بی هلته ننداره سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ابلیس ته پړ سو　　　　نو پر کور د ویر ناره سی

نقل کاوه سی چی بختیار می ستر ستانه و، له د نه څرګند سوی دی، هغه کرامات چی مو وګروهید او وویل موسی چی ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی، لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی (و) د سنزر لاس (یی) ونیو وګروهید او پر نړی (یی) د ستن ړغو وه، او د خدای وګړیه به (یی) را بلل په سمی څو چی بمیا سو د وګړېه. بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړي، پاړکی لرینه چی یو یی دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ　　　　راته وګوره ملوکی!
په بیلتون کی دی وباسم　　　　له خوړ منه زړګی کوکی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

د بیلتون اورونه بل دی　　　　هر ګړی می زړګی سوځی
لیونی یمه د مینی　　　　سوځم زه لکه پیلوځی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!
غوړولی دی اوربل دی　　　　اور زما په زړګی بل دی
زه بختیار خاوری ایری شوم　　　　په اور سوی می کوګل دی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیقات

د دی کتاب دغه څو پاڼی چی دمخه راوړل سوی، په هغو کی د شیخ بیټنی ذکر داسی سوی دی: *نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو...*[12]

نعمت الله هم دغه عنعنه په مخزن افغانی کی هسی لیکی: *نقل است که سربن برادر کلان بیتنی مفلس بود و از سعادت فرزند هم محروم بود. روزی سربن به خانه برادر خود که شیخ بیتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعا تو در باب جمیع خلایق مستجاب است در باب من توجه نمیفرمایی. حضرت شیخ بیت فرمود که یك پسر مرا ببر و پرورش نما... آخرالامر شیخ پسر خود اسماعیل را به برادر خود سربنی داد...*[13] په دی ډول زموږ لمړی مورخ سلیمان ماکو قول خو تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی. مګر یو له بله ربط او نژدیوالی سره لری او دا ښکاره کوی چی تر زرم هجری کال مخکی هم د شیخ بیټنی له بابته پښتنو معنعن او مستند روایات درلودل.

د شیخ بیټنی نور روایات موږ ته نه دی معلوم او نه د ده د ژوند وخت مورخانو تصریح کړیدی. فقط له پټی خزانی له لیکونو څخه ښکاری چی اسماعیل د بیټ نیکه زوی د خرښبون معاصر و، دغه سړی په کال ٤١١ هـ ق مړ سوی دی، نو چي د اسماعیل د ژوند وخت د ٤٠٠ هجری حدود وی، ښایی چی پلار او اکا یی هم د ٣٥٠ ه په حدودو کی ژوندی وی.

د شیخ بیټنی اشعار

د پښتو په پخوا نو اشعارو کی د شیخ بیټنی یو مناجات ډیر قیمیتی دی، او دا ادبی ټوټه سلیمان ماکو پخپله تذکره کی هسی راوړی: *نقل کاندی چی شیخ بیټنی سپین ږیری*

---

[12] د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا

[13] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو، نو ده چې هر کله ښښتن ستايه، او رب ته به يې درخواست کاوه چې زما په کول او سرين او غرغښت په کول برکت کښيږده، بادار قبول کړ د ده درخواست، او پکه سوه ځمکه د پښتونخوا د دوی په کول. نقل کاوه سی چې حضرت شيخ بيټنی به ډير تر ډيره *دا سندری ولولی او د کسی غره کې به گرزيده په شپې:*

لويه خدايه، لويه خدايه! ستا په مينه په هر ځايه

لکه چې وويل سوه، دا شعر د ۳۵۰ه په حدودو اړه لری، او له الفاظو او کلماتو يې هم دغه مطلب ښکاری هغه لغات او کلمات چې پکې راغلی دی، اوس ځينی په دغو معناوو مړه دی، مثلا ژوی اوس ځوک د مخلوق او حيوان په معنی نه وايي، فقط په زړو ادبياتو کې کله کله وينو او که دغه کلمه په فعلی معنی واخلو يعنی (ژوند کوی) دا تعبير هم زوړ دی، او اوس مستعمل نه دی. دغسی هسك هم دلته د آسمان په معنی دی او دا کلمه پدغه مفهوم ډيره زړه ده، پخوا يې آسمان ته هسك وايه مگر اوس هر لوړ شی ته هسك وايو او دا لغوی تحول وروستنی دی. لکه د عربی سما چې آسمان ته هم وايي، او د هر ځای لوړي خوا ته هم وايي.

پر دی شعر د پرديو ژبو اغيزه هم لږ ده او له هغو زړو اثارو څخه دی کوم چې په غرو کې ويل سوی دی، او د عربی او پارسی ژبو له اغيزو څخه تش وی، لکه د امير کروړ او لوديانو اشعار، مثلا په ټول شعر کې يوه پردی کلمه نسته او فقط د خدای مشترکه کلمه لری، چې هغه هم ښايي د پښتو په ريښو کې ډيره نژدی وی، او د دی سوچه توب علت هم دا دی چې بيټ نيکه په کوه سليمان کې اوسيد او پر ژبه يې د نورو ژبو اثر نه و سوی. د شعر وزن او عروض هم د پښتو ملی بدلو ته ډير ورته دی او يو تکرار کيدونکی کسر لری (لويه خدايه، لويه خدايه) چې دغه قديم ادبی رنگ تر اوسه هم د پښتنو په بدلو کې ليدل کيږی، او ښکاری چې يو پخوانی ادبی مزيت دی، دا شعر د مضمون او ادبی فکر له پلوه هم پخوانی اريايي سندرو ته ورته دی، ځکه چې په پخوانو اريايي اقوامو کې (کوله–کول) ډير اهميت درلود ، او پر دغه کول باندی اکثر اجتماعی تشکيلات بنا وو، او دوی هر کله خپلی کورنی او کهولونه ډيرول او کورنی يی د ټولو نعمتونو مرکز گڼله.[١٤] د شيخ بيټنی دا شعر که له ريگويدا سره مقابله کړو، نو د مضمون له پلوه له دی مناجات سره نژديوالی لری: خدای د ژوند واکمن دی، مالك الملك دی، دی ښاغلی کورنی سړو ته ورکوی. خدايه موږ ستا مريی يو، بی اولاده، بی

[١٤] د گوستا لوبون تمدن هند ص ۱۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښیګڼی مو مه وژنه ...[۱۵]

اسماعیل

د پښتو مورخان او د اَسمأالرجال خاوندان لیکی چی اسماعیل په اصل د شیخ بیټنی زوی، خو د خپل تره سړبن په کور کی لوی سوی و نو ځکه په سړبن مشهور دی، لکه سلیمان ماکو چی لیکی: *اسماعیل د شیخ بیټنی په کور کی لوی سوی و، او د سلیمان په غره کی میشته او هم هوری وفات سو.* دا مورخ وایی: *د اسماعیل مرقد واقع د کسی پر غره چی زه هلته تللی وم...*

دغه روایات نعمت اللهٔ هم کټ مټ په مخزن کی داسی تایید کوی: *چون اسماعیل به سن رشدی رسید و از ریاضات شاقه به مراتب ولایت رسید و این شیخ اسماعیل سړبنی پسر حضرت بټ است...شیخ اسماعیل سړبنی قدس سره صاحب عبادت و ریاضت شاقه بود و مقتدای وقت به علوم ادنی، کاشف اسرار طریقت و حقیقت بوده در ولایت (روه) چون به وطن مأطوف رسیدند به مقام خواجه منزل گرفتند و خلایق از جایهای دور به ملازمت شتافتند.* سلیمان ماکو او نعمت الله هروی دواړه وایی چی د اسماعیل د ژوندانه ځای کوه سلیمان و، بل ځای نعمت الله مورخ تصریح کوی چی د ده مزار په هغه ځای کی دی چی وازه خوا یی بولی او وازه خوا د سلیمان د غره په لمنو کی ده. علاوه پر دغه په پټه خزانه کی هم د اسماعیل احوال لیکل سوی او وایی چی دی د خرښبون معاصر و، ځکه چی د خرښبون وفات په ٤٢١ ه کی دی نو موږ د اسماعیل د ژوند عصر هم دغه ګڼو.[۱۶]

اسماعیل د خپلي کورنی مشهور عابد او د خدای دوست سړی و، د مخزن افغانی له روایاتو څخه ښکاری چی دی له خپله کوره په سیاحت هم تللی و، او له لویو اولیاوو سره ملاقی سوی و.

---

[۱۵] ریګویدا، باب ۷، ف ٦، سندره ۷

[۱٦] پټه خزانه د ۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسماعیل اشعار

د اسماعیل اشعار موږ ته په دوو وسیلو را رسیدلی دی، لومړی شعر یی هغه دی چی سلیمان ماکو پخپله تذکره کی په دی ډول را نقل کړی دی: *نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه تل تر تله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به یی کاوه دا شیخ د سړبن زوی و.*

تښته وکړه له ابلیسه   *چی ابلیس لعین ښکاره سی*

ټول پاړکی په متن کی راغلی دی. د اسماعیل یو بل شعر چی د ده پر خاندانی احساساتو دلالت کوی ، د پټی خزانی لیکوال په دی شرح لیکی: *هسی وایی چی یو وقت خرشبون بابا د اسماعیل د سړبن او بیټنی نیکه په مخ کی ناست و، د دوی کور و د کسی پر غره نو خرښبون د پلار او تره له خوا په تګ او رخصت ماذون سو، اسماعیل نیکه داسی ناری وکړلی:*

که یون دی یون دی   مخ کی بیلتون دی
که وروره وروره   خرښبون وروره
ته چی بیلتون کړی   زما ویر وګوره
چی ځی مرغی له   توری کرغی له
همزولی پاته   ځی چی برغی له
د خدای دپاره   خرښبون یاره
چی هیر مو نه کړی   زموږ کول واړه
زړه می رپیږی   یار می بیلیږی
بیلتون یی اور دی   ځان په سوځیږی

لکه چی معلومه ده اسماعیل یو روحانی او د متصوفینو مل سړی و، نو ځکه د ده په لومړنی شعر کی د وعظ او تلقین او نصیحت رنګ ستته. او ځینی عربی لغات هم پکی راغلی دی، چی د ده روحانی حیات ښکاره کوی، اما دوهم شعر خاص په ملی وزن دی او د پښتو ژبی د مخصوصو عروضو او آهنګ نمایندګی کوی، او پردی لغات هم نه لری، نو ځکه ویلای سو چي دا شعر هم د پښتو ژبی په زړه دوره اړه لری، او په هغو اشعارو کی حسابیږی، چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو ژبو اثر پر لږ سوی دی، او داسی ناری تر اوسه هم د پښتو ژبی په افسانو کی سته چی شعری وزن او عروض یی مخصوص دی، او په یوه خاص آهنګ ویل کیږی.

ملکیار غرشین

غرشین د پښتنو یو مشهور ستانه قوم دی، چی پخوا یی یو وچ غر سر سبز او آباد کړی و، نو ځکه دوی غرشین بولی، او دا قوم د کندهار خواوو کی اوسی او په شمیر ډیر لږ دی.[17]

ملکیار له دغه قومه یو خورا ستانه او مشهور سړی دی، چی د پښتنو مورخانو د ده ذکر پخپلو مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله هروی لیکی چی: *ملکیار د شیخ ابوبکر طوسی معاصر او په ډیلی کی یی یو ځای درلود، چی سلطان شهاب الدین غوری د ملتان د یرغل پر وخت ده ته بخښلی و، او د ده مرقد هم هوری دی.*[18]

دا روایت چی نعمت الله کښلی دی، څو سوه کاله دمخه سلیمان ماکو همدغسی روایت راوړی دی او ځنی ښکاری چی د ملکیار د ژوند وخت د سلطان معز الدین غوری عصر و او دی په جګړو کی د سلطان ملګری هم و ځکه چی سلطان لومړی پلا پر ملتان په ۵۷۱ ه حمله کړی وه، نو د ده د حیات زمانه هم په دغو وختو کی تخمین کولای سو.

سلیمان ماکو د ده په احوال کی هسی لیکی: *نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی وروښانده، او هم هوری مړ سو. نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شیخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل. نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی.*[19]

---

[17] حیات افغانی ص ۱۵۲

[18] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو له دغه بیانه ښکاري چې ملکیار یو غښتلی او توریالی سړی هم و، او د توري او ادب له څښتنانو څخه و چې د سلطان سره یې په جهادو او جګړو کې ملګري کړله، داسې ښکاري چې ملکیار تر جنګیالي توب او توریالي توب علاوه، ادبي ذوق هم درلود، پخپله هم شاعر و، او د نورو پښتنو شاعرانو اشعار یې تل لوستل، لکه چې سلیمان ماکو د شیخ اسماعیل سړبني شعرونه د ملکیار له خولې را نقل ګړي دي.

د زهد، تصوف او عرفان له پلوه هم ملکیار ښه شهرت لري. او مورخان د ده له نامه سره پران هم لیکي او د ده عرفاني شهرت دوني ډیر و چې تخمینا دوه نیم سوه کاله وروسته سلطان فیروز شاه (۷۲۵–۷۹۰ هـ ق) ډیلي ته نژدې فیروز آباد بنا کړ نو هلته دي پاچا د شیخ ملکیار پران په یادګار یو سراې هم جوړ کړ چې د هغه عصر مورخ ضیأ الدین برني یې په ۷۵۸ ه ق کال ذکر کوي لکه چې مورخان تصریح کوي.[20] ملکیار په دهلي کې اوسیده، او هم هوري مړ سو، او په دغه ښار کې د شیخ ابوبکر طوسي له مزاره سره یو ځای ښخ دی او سلیمان ماکو د ده یو شعر داسې را نقل کړي.

پر هغه میدان کې شیخ ملکیار د سلطان معز الدین د لښکرو سره یو ځای جنګیدی او نژدې و چې د سلطان لښکر ماته وکړي، نو دې توریالي ادیب او عارف یوه د ننګ او جنګ سندره وویله، او لښکریان یې همت شجاعت او توریالیتوب ته تشویق کړل. څو په پای کې بریالي سوه، او د جنګ پر ډګر یې سوبه په برخه سوه.

سلیمان لیکي: په جوبله کې *ملکیار دا پاړکي وویل غازیان وپاریدل او په څیر د زمریو ور توی سول.*

ښښتن مو مل دی اوس مو یرغل دی هیواد د بل دی

د ملکیار دا شعر چې په بشپړ ډول د تذکرة الاولیا په متن کې محفوظ دی، د قدیمو اقوامو د حسیاتو او رجز رنګ لري، له هغو سندرو څخه دی، چې پخوانو پښتنو به د جګړې پر میدان ویلې، او مقصد یې دا و چې د زلمو احساسات تاوده کړي او پر جنګ یې ښه وپاروي. د دې شعر عروضي کیف او الفاظ او کلمات سوچه دي. او لکه نور وګړني (عوامي) اشعار یو تکراریدونکی کسر هم لري. چې د هر بند په پای کې ویل کیږي، او د پښتو د

[19] تذکرة الاولیا

[20] تاریخ فیروز شاهي ص ۱۳٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخصوصو اشعارو يو ښه خاصيت دی. شاعر په حقيقت کی يو مبلغ هم دی، او په هر ځای او هره موقع کی د خپلو ويناوو د اغيزمن کولو لپاره د بيان طرز او اسلوب داسی ټاکی چی د ده وينا پر اوريدونکو باندی اغيزه وکړی او د شعر مقصد حاصل شی.

په دی پاړکی کی هم ملکيار د غوری سلطان د جنګيالو د پارولو دپاره دوی ته داسی خطابونه کړی دی، چی بايد په اوريدلو يی متاثر سوی وی، او په دوی کی يو ملی او دينی احساس پيدا سوی وی. دا پاړکی بيله نومو نور ټول سوچه پښتو دی، او په آخر پاړکی کی (ملا) د ملګری او همراهی په معنی زړه کلمه ده، چی د اسعد سوری په قصيده کی هم راغلی ده. او له دی څخه هم ښکاری چی دا شعر د پښتو ژبی په قديمه دوره اړه لری، او په دغه وخت کی لا داسی قديم کلمات مړه نه وه او له استعماله نه وه لويدلی. د پښتو په پخوانيو اشعارو کی د امير کروړ سوری تر شعر وروسته دا لومړی جنګی اثر دی، مګر فرق يی دونی دی، چی امير کروړ پخپل شعر کی د يوه زبردست او غښتلی قايد رنګ لری او د يو نامور اتل په ډول شعر وايی خو ملکيار دلته د يو مبلغ په دود خبری کوی، او غواړي چي ملي احساسات په ديني تبليغ کي وغورځوي او له خپله عرفانی مقامه هم کار واخلی، او د شعر په وسيله د لښکرو روح تقويه کړی نو ملکيار په پخوانو شاعرانو کی هم عارف و هم شاعر، هم جنګيالی او دا دری سره خواوی د ده په شعر کی سته.

قطب الدين بختيار

قطب الدين د احمد زوی د موسی لمسی په قوم پښتون بختيار او د خپل عصر له نوميالیو څخه چی تر اوسه هم په هند کی لوی شهرت لری. پرديو مورخانو دا سړی نه دی پيژندلی او د ده پښتونوالی ذکر يی نه دئ کړی. مګر د پښتنو مورخانو دی د پښتنو په عرفانی مشاهيرو کی راوړی دی. نعمت الله په مخزن کی د ده مناقب په تفصيل راوړی، او داسی وايی: حضرت خواجه *قطب الدين بختيار کا کی قدس الله سره نام پدر شان احمد بن موسی است ساکن اوش بود که از توابع بغداد است، و تولد آن برگزيده در سنه پانصد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد، چون سال عمر ايشان به بيست و پنج رسيد، حضرت معين الدين سجزی با آن مکان تشريف آورد خواجه قطب الدين بختيار دست انابث بذيل هدايت ايشان در آورده مريد شد...بعد بر فاقت شيخ جلال الدين متوجه هندوستان شدند در بلده ملتان به*

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوث العالم شیخ بهاالدین ذکر یا ملاقات نمودند...[۲۱]

په دی ډول نعمت الله د پښتنو مورخ قطب الدین بختیار د خپل کتاب په ډیرو ځایو کی دی (قطب افغان) بولی، او د ده د نورو هم قومانو مشاهیرو نومونه هم راوړی لکه خواجه یحیی بختیار، شیخ شهاب بختیار شاه ابوبکر بختیار او نور.

دا خو ښکاره ده چی بختیار د پښتنو یو خورا مشهور او ستانه قوم دی، چی تر اوسه هم د سلیمان غره په شا او خوا کی پوندگی او سوداگری کوی، نو ځکه چی پردی مورخان د پښتنو په دغه قوم نه و خبر نو یی قطب الدین پښتون نه دی لیکلی، تش د ده سره بختیار لیکی، فرشته وایی چی دی په اوش کی زو کړی دی، چی د ماوراً النهر له ښارو څخه و[۲۲] ابو الفضل هم دی د فرغانی د اوش بولی.[۲۳]

اوش یا اوچ خو دوه زاړه ښارونه وه چی د سیحون پر هغه بله غاړه ودان وه[۲۴] ابن خردابه وایی: دا یو لوی کلی و چی له قبا څخه اوه فرسخه لیری و او اوزگند ته لس فرسخه پروت و[۲۵] یاقوت هم دا دوه کلی بیل بیل یادوی اوش له فرغانی څخه او اوچ د سیحون پر غاړه کښی[۲۶] نو که موږ د نورو مورخانو دغه قول چی قطب الدین په اوش کی اوسیده منو ځکه چي د ده پښتنواله پښتنو مورخانو تصدیق کړی ده، نو دا ویلای سو چی د ده نیکه یا پلار به هغی خوا ته تللی او قطب الدین به هلته زو کړی وی. دلته دا خبره هم د غور وړ ده چي زموږ پښتون مورخ سلیمان ماکو په خپله تذکره کی د دی قطب الدین ذکر داسی کړی دی*نقل کاوه سی چی بختیاری ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی مو وگروهید او پر نړی (یی) د ستن پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی.*[۲۷]دا روایت خو د قطب الدین د نیکه تگ له خپله وطنه ثابتوی، مگر د ماوراً النهر پر ځای

---

[۲۱] مخزن قلمی افغانی

[۲۲] تاریخ فرشته ص ۳۲۸

[۲۳] آئین اکبری ج۲ ص ۱٦۹

[۲۴] حدود العالم ص ۲٤

[۲۵] المسالك و الممالك ص ۳۰

[۲٦] معجم البلدان ج۱ ص ۳٦۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سند ښيې که موږ دقت وکړو، په سند کې هم په دغو وختو کې يو ښار ودان و چې اوچ يا اوچه بلل کيده، مورخان يې د سلطان معز الدين غوري په فتوحاتو کې د ملتان سره يو ځای راوړی[28] او دا ښکاري چې اوچ د سند يو مشهور ښار و.

نو که د قطب الدين پلار او نيکه په دغه ښار کې اوسيدلي وي ځکه چې د قطب الدين او د ده د پلار نور عرفاني معاصرين هم په ملتان کې و، نو به د سليمان ماکو قول اصح وي، په هر صورت قطب الدين خو پښتون و، چې يې له خپله قومه بختيارانو څخة تللی يا د سند په اوچ يا د ماوراً النهر په اوش کې اوسيد، لکه دمخه چې وويل سوه، په هند کې يې شهرت موندلی دی.

قطب الدين د مخزن افغاني اوآئين اکبری او مخبرالواصلين په قول د لومړی خور په ١٤ په ٦٣٣هـ او (فرشته ٦٣٤هـ) د عمر پر ٤٨ کال وفات او په دهلي کې ښخ سو، چې تر اوسه يې مزار ډير مشهور دی.

د قطب الدين اشعار

د قطب الدين علمي او عرفاني شهرت خو له تيرو ليکنو څخه تاسې ته ښکاره سو، چې دا نومړی بختياری پښتون په عرفاني دنيا کې څوني لوړ مقام لری، او اکثر د اولياوو تذکره نګاران د ده احوال ذکر کوی. مګر دا عارف د پښتو يو خورا ښه شاعر هم دی، چې سليمان ماکو يې پخپله تذکره کې د مناقبه تر شرح وروسته يوه عشقي سندره هسې را نقل کوی، او ځکه چې سليمان د ده معاصر دی، نو يې قول د منلو وړ هم دی: *بختيار په پښتو سندری کړينه اوښې تويوينه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړی، پاړکی لرينه چې يو يې دا دی:*

وير مې زړه سوری سوری کړ   راته وګوره ملوکی!

په دی شعر کې د پښتو شعر زوړ اثر او سلاست سته، يوه پردی کلمه په ګډه نه ده، او د ادا ډول يې هم ساده اما ډير بليغ دی، د ميني واردات او د مين زړه احساسات يې ښه پکی څرګند کړی دی. دا شعر لکه اوسنی عاميانه اشعار تکراريدونکی کسر هم لری. داسی

[27] د سليمان ماکو تذکره

[28] تاريخ معصومی ص ٣٣، تاريخ مبارک شاهی ص٥–٦، طبقات اکبری ج٢ ص٦٢

ښکاری چی قطب افغانی د مینی په دنیا کی تاوده جذبات لرل، او سلیمان ماکو چی د ده معاصر دی، دغه عشقی احساسات یی په داسی ډول بیانوی: *تل ژاړی، او ناری او غلبلی کړی، او د عشق سندری لولی، له دغو عشقی نارو او سندرو څخه یوه سندره اوس موږ ته پاته ده، چی د شاعر د زړه درد او سوزناکه جذبات ښکاره کوی*

قطب یو د پارسی لوی دیوان هم لری، چی ټول عشقی غزلیات دی او له هغو څخه هم د ده عشقی جذبات ښکاری، مگر په پارسی کی د ده اشعار ډیر ښه بلیغ او روان نه دی، ځکه چی اصلی او مورنی ژبه یی پښتو وه، نو یی په پارسی هغسی اشعار نه دی ویلی چی د پارسی د لوړو شاعرانو سره مقابله وکړی، په اکثرو پارسی اشعارو کی تعقید او شعری عیوب سته، لکه دا شعر:

هر که رابر سر کوی تو مقامش باشد　　　شربت وصل تو هر لحظه به کامش باشد

په لومړی مسری کی (را) او بیا مقامش (ش) بیخونده دی، او دا دواړه په یوه جمله کی په دغه ډول سره یو ځای کول هم د بلاغت له اصولو سره نه ښایی، که دا لاندی ابیات هم ولولی، دغه خبره به ښه څرگنده سی، او هم به مو د ده د پارسی کلام نمونه لوستلی وی.

ای خاک درت به فرق سر تاج	محتاج تو هم غنی و محتاج
هستی وجود عاشقان را	کردی که به کرشمه تو تاراج
از دولت عشق تو دل من	چون بحر عمیق گشته مواج
از مملکت وجود عشقت	هر چیز که بود کرد خراج
خامی که زنده ام از انا الحق	بر دار زینش همچو حلاج
محتاج تو قطب دین نه تنهاست	باشد بتو کاینات محتاج

که د دغه پارسی دیوان انتساب قطب افغان ته ثابت سی، نو به موږ وو ایو په رښتیا چی دا د یو غیر پارسی زبان سړی کلام دی، چی پارسی یی خپله ژبه نه وه او یو پښتون به داسی ماته گوډه پارسی وایی. که څه هم لوړه غزله د ویونکی د فکر پوخوالی ښیی خو ژبه یی هغومره پخه، سوچه او خوږه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱)

A

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس د لوی څاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله
علیه وسلم چې دی باد د کونښو او رحمت د تعلیمونو لوی تو
رحمتونه د لوی د نغه استاذ کاتیر آل او یا توجی زو ... ان
پاڼه دهی د روښان العلا زه غریب ناوری سلیمان خوی دیار
خان ما کو صاحبزی چې په باله دارغسان نو سبز او په دمرکو با ام
په سن د ۱۳۰۸ شنبه صوره د هجری للی حم او د لسنجاب عمو
کلیوکر ... او مز افقه او لیا او د صلبوم بلبل ... لوی م
کا ملان مرندل او د وی په ... ... او هر کله ... وانه
دارد تحلی د هجری په کور پس ... ... او ... زیبو یا م
پا تحید ... او له جنسته ... ستوران ... ... د خوی میرانو کار
او د وی بیخه وینا وبات کړد او پتا که تیولوی او س ... قدره
کو اهلان شیخ شنایخ ... مې د خدا ... ... کلوی ...
ملتو لوی او هزار ... نقل کاندی تی شیخ ... هو سیف ... عمر
دکسی بانزکا او ملته دیره او د به هر کله شنبه دا ...
او روزه سو ... ... د خدای په عبادت ...

بـ د

(۱)

B

نقل ستی کاندی یا الفی چې په روزگار د شیخ ...
کښي ددې ... ... سم من لو صید او ... شیخ ...
خور اکران ... سم بن ندر لواز امن او ... کله ... پل
خیل ... سقس خیل څوری اسماعیل ... کاده
او لوی ... د سم بن په کانه خدای مهربان د
اسماعیل په برکت سم بن نصیب کم
دونی زامن چې او س تر وسته ... کیږود ... د
اسماعیل مرقد مبارک ... واقع د ... ده
زه سلسله ... وم نقل کاندی چې بیتی ... ...
نوده په ... ... ستا ... او ر ... ...
است کا ده ... کال او د سم ... او ...
کور کښی برکت کښم ده باد ار ... قبول ...
خو است او ... ... د لیښتی ...

پېکړل نقل کاوه شي چې شېخ ښتني بېټ
د برداسي سنري لولوش او کسي ع کنبس ب
کمر جيد پېښي لوي خداي لوي خداي ښتا پ
مين سپ مر نجاي غو للار دي درناوي کنبس
لمقل زوي پ بجاري کنس کلته د دغو ملسي
زمن کرزدي د بيکو پلني داو کسر دير کړي
خداي لوي لوي خداي د لته لبزمبز اور
بل دي وره کوري ده و بمبور جل دي
مين ستاکې صبر مېښتر بو بل د چا پ
ملم تلمه بيو سک وزک نغبتة
ستا دده مرود ذلمنا د ياانستاد خدا لوي خدا ي

لوي

شهاب الدين چې پرابر علو
تولدو وشي چې روبکا دغازي
شيخ ملک ار نحو غ ښتن ښتان وېم ملک و د شهاب لر ين محي
دلي تس نغغه سنترا عم لهوپي ورو شما يدره اوم ښوري مر
ښو نقل کاوه شي چې بولبه لکن لمانان ته ښتا کو له
لقا ر پر بو کبر لر نا وچي سلمانان شي کها بو کا پر يه کار و
بيا او دښته برن و کمري انتهاب شيخ ملکيار غي او سر دښن بر
غل د کاوه او د ښر ست ووژل نور وصلانانو م
د ملکيار تر اموح لوري وکبس او د ... سره ومرو بيل
د ښته ستر تښتن دوي ت پ سران د شيخ ودرکړ
لو سوب او برى چې بکواد نه وپ برنځ شوي د
چا ښيکک پ شيخ ښاه کنس پ بوبلبه کبن ملکيار د
يا زرس و دبل نيچې غاز يان چهار بيلا او پ شر دزمريو
وررنوي ښرول ښنبلر مو ڵ دي او س صوبغل دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسواد د بل ذکر فاړ یا لړ کوړی ښتین موصل ذکر وری تری
کمری ماد بنی مو پر کښی منګلی سر ی کړی ښځه په لښتو
ښخښتی مومل ذکر ک تینګ کړه زړورن پر بر کی سوا
چې زړه لیری اسلام را تحفه کړی ښتین موصل ذکر
عځ یالو راشی قبول شاه خواشی د تبیا سلامتی
موصل دی قتل وه شی چی شیخ عبدالستار به قتل شو
شیخ اسماعیل سنسرستان پار کی و پل او سرونه به کړ
داشی د سر نیا بجوه و [illegible] کړ له ابلیس ابلیس
لعین اشاره شی علیه ور کړ پوشر شی تول اړخ [illegible] ښانی
سری ورانی شی ابلیس [illegible] په اشاره شی سری
[illegible] کړ ابلیس [illegible] شو سر تنداره
شی کس سری ابلیس [illegible] شو سر [illegible] شی
او

مثل سرکاره شی چې بختیاری سترستان
[illegible] شوم ری مخه کرامات چې مو
دکلیل زه [illegible] موسی چې سترپلاره د قطب
اسلام [illegible] بختیار الو تخه اه مشت و پر الواد
چې سیند [illegible] لتر دی بجوکی د موسی شیخ
المدت [illegible] مستان ور کړ شوی د سنسر لاس
ه نیه وکړه [illegible] او پر نری د ستن په عفو واه
د [illegible] ځکه [illegible] رالل سی توجې بیا
شنو روکړه په بختیار به ستوسند ری کړه ښیرا اوښی

(c) ketabton.com: The Digital Library

توښیو بینه نه دا ای رت؛ نار که عیبلی کړ یا په کښ لړ ښینه کې

لیه دادی هر یو م زړه سوری سوری کړه رات و

ګوره ملوکې په بېلتون کې د با مینه لخوړ منه زړه کې کوکا

رامه وګوره ملوکې راشه ګوره ملوکې د بېلتون اور دومره

بل دی سر لمبې می زړه کې شو بڼې لیونی یم دین شو ځم زه

لکه بېلتون رات دګوره ملوکې رات و

ګوره ملوکې رات وګوره ملوکې غوږ وړ ولی دی اور

بل دی اور ز پ زړه کې بل دی زه بختیار خاوری

ایری شوم په اور شوی ام ګوګل دی رات وګوره ملوکې

رات

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library